

Коломієць В. М.
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАДАННЯ АДВОКАТАМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 січня 2022 р. Указом Президента України в державі було запроваджено воєнний стан [4]. Згідно з ним вступили в силу положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що суттєво вплинуло на всю правову систему України, у тому числі й адвокатуру. У зв'язку з цим виникло багато проблем, вирішення яких особливо актуальне в процесі подолання військової агресії сусідньої держави. Однією з таких проблем є надання безоплатної правової допомоги в умовах воєнного стану.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1]. До надання такої допомоги може бути залучено адвоката. Регламентується ця процедура не тільки законами України «Про безоплатну правову допомогу» [1] та «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3], а й іншими нормативно-правовими актами.

У мирний час в Україні було створено систему надання безплатної правової допомоги, з якою активно співпрацював інститут адвокатури. Ця система включала два рівні – первинний та вторинний. В умовах воєнного стану кількість категорій осіб, які потребують безоплатної правової допомоги зросло в декілька разів. Найчастіше виникають питання, пов'язані з втраченим майном, відсутністю коштів, загиблими родичами, порядком перетину державного кордону в умовах воєнного стану, сплатою комунальних платежів та кредитних канікул під час воєнного стану, отримання статусу внутрішньо-переміщеної особи та соціальних виплат від держави, отримання тимчасового захисту або статусу біженця в країнах ЄС, трудових прав та гарантій в умовах воєнного стану.

Первинний рівень надання безоплатної правової допомоги включає надання правової інформації, правового консультування, складення правових документів роз'яснень, проєктів, допомоги в доступу до вторинного рівня. Ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатною вторинною правовою допомогою вважає вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб по правосуддя. Тож така допомога передбачає: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах,

органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру [1].

Не дивлячись на те, що війна в Україні триває вже більше 8 місяців, усі категорії суб'єктів продовжують отримувати первинну правову допомогу – не тільки правові консультації та роз'яснення, а й вторинну правову допомогу, зокрема адвокати представляють громадян у суді, захищають їх, допомагають складати позовні заяви та інші документи. При цьому адвокати враховують зміни, які обумовлені воєнним станом.

Сьогодні в Україні забезпечується ранній доступ до правової допомоги у разі затримання особи чи її адміністративного арешту. Ще перед оголошенням воєнного стану в Україні було запроваджено пілотний проєкт: повідомлення про випадки затримання осіб, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з усієї України (окрім міста Києва) приймають та обробляють два Регіональні центри з надання БВПД – у Тернопільській та Чернівецькій областях. Крім того, аналогічно централізовано опрацьовуються постанови/ухвали про залучення захисника для здійснення захисту, які надходять у неробочий та нічний час, вихідні та святкові дні [7]. Після запровадження воєнного стану змінило роботу чергових частин системи БПД. Зокрема, запроваджена комендантська година ускладнює вчасне прибуття захисника до затриманої особи. Також дещо зменшилася кількість адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Особливо складним є пошук адвокатів та забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги у регіонах, де тривають бойові дії. Передусім в Луганській, Харківській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях. Окрім того, багато адвокатів навіть у регіонах, де відносно спокійно, не завжди можуть виконувати свої обов'язки через проблеми з транспортним сполученням. Окрім того, у деяких невеликих містах України взагалі не залишилось адвокатів. Серед таких населених пунктів, наприклад, як міста Мерефа та Чугуїв на Харківщині, Лисичанськ у Луганській області. В березні та квітні проблема пошуку адвоката для надання безкоштовної правової допомоги була досить актуальною. Лише в подальшому розпочалося її вирішення. Затриманих осіб перевозять в ізолятори тимчасового тримання у Харкові та Дніпрі, а потім призначають захисника.

Частина адвокатів, що співпрацюють з системою БПД, призупинили роботу з центрами, оскільки ці адвокати виїхали за кордон чи до іншого регіону, стали на захист держави у лавах Збройних сил України чи територіальної оборони.

Складною проблемою для надання безоплатної правової допомоги є комендантська година. Забезпечуючи присутність адвоката для всіх затриманих осіб за скоєння кримінальних чи адміністративних

правопорушень, система БПД враховує запроваджену комендантську годину на місцях. Якщо до початку комендантської години адвокат не встигає прибути до затриманого, то зустріч відбувається якнайшвидше після її завершення. Працівники поліції не проводять слідчі дії до прибуття захисника.

Подібна ситуація була із сигналами повітряної тривоги. В цьому контексті режим воєнного часу актуалізував перед адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу, організаційні питання, пов'язані з виїздами чергових адвокатів на затримання. Так, наприклад, якщо робота адвоката закінчується після комендантської години, то необхідно брати довідку у слідчого, щоб санкціоновано пересуватися вночі. Проте, питання спецперепусток, з якими адвокати могли б оперативно прибувати до затриманого у нічний час, залишається відкритим та потребує якнайшвидшого вирішення.

Серед інших викликів, з якими стикнулись адвокати – закриття доступу до державних реєстрів та уповільнення судового процесу через неможливість проводити засідання під час повітряних тривог.

Варто долучитися до позиції О. Литвина, який вважає, що на практиці хотілося б більшого залучення адвокатів, які б надавали саме безоплатну правову допомогу окремим категоріям громадян, оскільки основним завданням їхньої роботи є захист населення усіма законними способами, а не тільки виграшні справи з вигідними клієнтами [6, с. 80].

В цілому розширилася категорія справ, з якими працюють адвокати в умовах воєнного стану. Зокрема, додалися справи щодо встановлення фактів смерті на територіях, де відбуваються бойові дії, встановлення фактів розірвання трудового договору із роботодавцями, які провадять діяльність на території бойових дій. Але й далі клієнти потребують допомоги адвокатів у вирішенні сімейних спорів, справ про адміністративні правопорушення, для представництва інтересів потерпілих у кримінальних провадженнях, оскарження дій чи бездіяльності органів державної влади. При цьому важливою проблемою для адвокатів став масовий виїзд клієнтів за межі України, що привело до суттєвого ускладнення комунікації з ними та збільшення часу на таку комунікацію. Іншим аспектом цієї проблеми є втрата серед клієнтів, які виїхали за кордон інтересу до вже розпочатих судових проваджень у цивільних справах. Тому частина справ залишається невирішеною, що ускладнює і процедуру надання безоплатної вторинної правової допомоги, і порядок звітування адвокатів про надані послуги, а отже, впливає на оплату їхньої роботи.

Також слід враховувати, що є клієнти, які захищають країну у зоні ведення бойових дій. У таких ситуаціях адвокати пишуть заяви про перенесення судових засідань,

Продовжується і методологічна робота з адвокатами на рівні Координаційного центру з надання правової допомоги. Так, в серпні 2022 р.

з адвокатами обговорювалися особливості та специфічні питання надання безоплатної правової допомоги в умовах воєнного стану, навчання та розвиток адвокатів в умовах воєнного стану, пріоритетні теми та напрямки співпраці, практику участі адвоката у процедурі медіації за участі клієнта, якому надається безоплатна правова допомога [5].

Таким чином, адвокатам, які надають безоплатну правову допомогу під час воєнного стану доводиться долати багато додаткових труднощів (заборона пересування під час комендантської години, повітряні тривоги, нестабільна робота громадського транспорту, обмеження відвідування слідчого ізолятора та ізолятора тимчасового тримання тощо). Це приводить до подальшого активного розвитку процесуальних інструментів дистанційного доступу до судових засідань (відеоконференції, система «Електронний суд»). Завдяки адвокатам, які виконують свої професійні обов'язки попри особисті труднощі, система безоплатної правової допомоги показала себе як злагоджений механізм, що оперативно реагує на зміни та пристосовується до них.

Список використаної літератури:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 21.10.2022 р).
5. Адвокатам БПД розкажуть, як працювати в умовах воєнного стану. URL: <https://zib.com.ua/ua/152375.html> (дата звернення 21.10.2022 р.)
6. Литвин О. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Знання європейського права*. 2022. № 2. С. 76-81.
7. Як адвокати, які співпрацюють з системою БПД, захищають права українців в умовах воєнного стану. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/yak-advokati-yaki-spivpratsyuyut-z-sistemoyu-bpd-zahischayut-prava-ukraintsiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення 21.10.2022 р.)

Науковий керівник: доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» ***Кісліцина Ірина Олександрівна***